

KORPICS FANNI

NYELVPOLITIKÁK SZÍNE ÉS FONÁKJA

Nagy Noémi: *A hatalom nyelve a nyelv hatalma. Nyelvi jog és nyelvpolitika Európa történetében*, Dialóg Campus, Budapest, 2019, 254 oldal

Nagy Noémi monográfiájának célja, hogy átfogó képet nyújtson az olvasó számára a nyelvi jogok és a nyelvpolitika fejlődésének történetéről Nagy-Britannia, Franciaország, Spanyolország, Ausztria és Magyarország összehasonlító vizsgálatán keresztül. A kötet elsősorban jogtörténeti fókuszú, a terület interdiszciplináris jellegének figyelembe vétele mellett. A szerző, Nagy Noémi, a Nemzeti Közszerzői Egyetem oktatója jogász háttéréből merítve egy valóban alaposan átgondolt és hosszú évek kutatási tevékenységének eredményeként megszületett kötetet publikált, amely amellet, hogy a már létező, a témában releváns szerzők műveire épül, számos eredeti meglátást is megoszt az olvasóval. A mű újdonsága azonban leginkább abból fakad, hogy Nagy Noémi ebben a kötetben kísérletet tesz arra, hogy az általa kiválasztott és megfogalmazott szempontok alapján összehasonlíttja és rendszerezi a fentebb említett öt ország és az azok történeti előzményeiként számon tartott államalakulatok nyelvpolitikáját, a területükön élő nyelvi kisebbségek jogai alakulásának történetét. A kisebbségek helyzetét szinte kizárólag csak a nyelvi jogok vizsgálata által megkövetelt mértékben vizsgálja, a többség és a kisebbség viszonyának alakulását, és a kisebbségi jogok nem nyelvi vonatkozású érvényesülését ez a kötet nem tárgyalja, ezáltal teret nyújtva a témához kapcsolódó ám kissé eltérő fókuszú kutatások számára.

A monográfia minden egyes fejezete egy, a fejezet szempontjából releváns, odaillő idézettel nyit, általában olyan gondolkodóktól, akik a vizsgált országok nyelvpolitikájára jelentős hatással voltak, a nyelvi jogok kialakításában, az öt ország nyelvi státusztervezésében és nyelvi ideológiájának kialakításában meghatározó szerepet töltek be. Az olvasó már a bevezetőből értesül a kötet megírásának legfontosabb okával, mégpedig azzal, hogy „a modern állam nyelvi jogának nincs kiforrott elmélete” (11. p.). Ez a mű éppen emiatt nyújt újat, hiszen a vizsgált államok jogtörténeti fejlődéséből kiindulva igyekeznek hasonlóságokat és különbségeket felmutatni, azokat valamilyen szinten rendszerbe szervezni. Nagy Noémi a mű fő részének számító országleírásokat megelőzően bemutatja a globális kontextust is, amely segítséget nyújt az olvasónak abban, hogy megértse milyen folyamatok húzódnak a nyelvek folyamatos egységesülése mögött, felhívva a figyelmet arra is, hogy ezek a folyamatok többségében nem spontán módon történnek, sőt háttérükben nemzeti és nemzetközi, politikai, valamint gazdasági indokok húzódnak.

A nyelvi jogi kérdés azért rendkívül időszerű napjainkban, mert a globalizáció által megindított folyamatok következtében a legtöbb konfliktus ma már az államhatárokon belül keletkezik és gyakran olyan csoportok és a központi állam között jön létre, amelyek tagjai nem az országban használt, domináns államnyelvet tekintik anyanyelvüknek. Ahogy maga a szerző is többször kiemeli, a monográfia újdonsága leginkább abban rejlik, hogy összehasonlító perspektíva alkalmazásával mutatja be a nyelvi jogok témakörét Nagy-Britanniában, Franciaországban, Spanyolországban, Ausztriában és Magyarországon. A mű számos kutatási kérdés megválaszolására törekszik: „1. Hogyan alakult a nyelvhasználat szabályozása a nemzeti jogok történetében? 2. Mikor születtek a nyelvhasználatra vonatkozó első jogszabályok? 3. Mikortól állítható bizonyosan, hogy ezen jogszabályok mögött tudatos politikai megfontolás rejlik, azaz mikortól beszélhetünk nyelvpolitikáról? 4. Megfigyelhetők-e a nyelvjog-alkotásban korszakonként bizonyos tendenciák, vizsgálati motívumok? 5. Mi a nyelvi jogi szabályozás logikája, az egyes jogszabályok háttérét képező nyelvpolitikai célkitűzés?” (13. p.)

A monográfia első fejezetében a szerző a nyelvi jogalkotáshoz és a nyelvpolitikához kapcsolódó elméleti alapvetések lefektetésére kerít sort. Ezt a nyelvi jog, a nyelvpolitika és a nyelvi ideológia dinamikus hármásának bemutatásán keresztül teszi. Többek között arra is rámutat, hogy a nyelvi sokféleség tényének kezelése mennyire különböző lehet egyes államokban, viszont arra is felhívja a figyelmet, hogy az egynyelvűség valójában csak egy mítosz, hiszen a történelemben a legritkább esetben találkozhatunk olyan államalakulatokkal, amelyek nem legalább kétnyelvűek. Az állam nyelvhez való hozzáállása három dimenzió figyelembe vételén keresztül valósulhat meg. Ezek a hatalom vagy érdek, az emberi és kisebbségi jogok, valamint az érték alapú megközelítés.

A hatalom nyelve – a nyelv hatalma a monográfia címeként már önmagában sokatmondó. A szerző meg is magyarázza a címadás mögött húzódó indokokat: „A nyelv és hatalom kontextusában a nyelv kettős szerepet tölt be: eszköz és tárgy is. Eszköz, amennyiben az állam, illetve az államalkotó nyelvi többség a nyelvhasználat szabályozásán keresztül gyakorolja hatalmát, teremti meg és tartja fenn hegemon pozícióját (a nyelv hatalma). Tárgy, amennyiben az egyes csoportok közötti politikai küzdelem központi szimbóluma a nyelv maga, a harc a hatalomhoz való hozzáférés szempontjából kiemelt nyelvhasználati színterek (közigazgatás, igazságszolgáltatás, oktatás) nyelvéért folyik (a hatalom nyelve). Valójában ugyanannak az éremnek a két oldaláról van szó.” (25. p.) Nagy Noémi emellett a műben a nyelvi jogok és a kisebbségi jogok vizsgálatában olyan fontos fogalmakat is bevezet és magyaráz, mint a lingvicizmus, a nyelvi imperializmus vagy más néven a nyelvi kolonizáció, a nyelvi nacionalizmus, vagy éppen a diglossia jelensége. Az összehasonlító vizsgálat arra is kiterjed, hogy a szerző sorra veszi a legfon-

tosabb a kisebbségi nyelvhasználatra vonatkozó nemzetközi dokumentumokat kiemelve, hogy a vizsgált államok részesei-e az adott szerződésnek, és ha igen, milyen formában.

A szerző kétféle nyelvpolitikai modell szerint csoportosítja az általa vizsgált országokat. Míg Nagy-Britannia, Franciaország és Spanyolország történetének legnagyobb részében az asszimilációs nyelvpolitika mellett tette le a voksát, addig Ausztria és Magyarország inkább a pluralista megközelítést alkalmazta. Az asszimilációs nyelvpolitika legfőbb célkitűzése, az ezekben az országokban véghez vitt nyelvi státusztervezés célja, hogy az államban beszélt nyelvek közül egyet, általában a domináns népcsoport nyelvét, nemzeti nyelvvé emelje. Gyakran a kiválasztott államnyelv felsőbbrendűségét a kormányzat az adott nyelvhez társított pátozzsal támasztja alá. Ez a jelenség a legmarkánsabban Franciaországban figyelhető meg, tekintve hogy a forradalom, a köztársaság és a nemzet létrejötte a francia nyelvhez társítható. A későbbiekben ezek a főleg nyugat-európai államok megkövetelik polgáraiktól a nemzeti nyelv ismeretét, hiszen azt a nemzeti identitás szempontjából az egyik legmeghatározóbb tényezőnek ítélik. Az egy nemzet–egy nyelv elképzelés, tehát az asszimilációs, homogenizációs modell sajátja. Ezzel szemben Ausztria, illetve az annak történeti előzményeként bemutatott Habsburg Birodalom, valamint Magyarország épp ellenkezőleg, a pluralista modellt előnyben részesítő államok közé sorolhatók. Ezek az államok ugyan valamiféle nyelvi homogenizációt igyekeztek megvalósítani, viszont az előző országcsoporthoz képest ezt csak megkésve, a 19. század folyamán próbálták megtenni. A homogenizáció igényének késői megjelenése ezekben az államalkulatokban azzal függ össze, hogy a nyelvi sokféleséget jellemzően nem tekintették a központi hatalomgyakorlás akadályának.

A monográfia központi része tehát öt európai állam nyelvi jogi fejlődésének bemutatását tartalmazza, egészen onnantól, hogy az adott államalakulatban először megjelent az igény a központi hatalom részéről arra, hogy a jog eszközeivel szabályozza az állam területén élő személyek nyelvhasználatát. Erre legelőször az Egyesült Királyság történetében találunk példát, már az abszolutista modell megjelenése előtt, a 14. században, majd ezt követően Franciaországban a 15. század végétől kezdődően, Spanyolországban pedig a 18. századtól kezdve. Ausztria és Magyarország esetében ezek a folyamatok később kezdődtek, ám mögöttünk inkább praktikus semmint ideológiai indokok húzódtak.

Összességében Nagy Noémi *A hatalom nyelve – a nyelve hatalma* című kötete olvasmányos módon, a témában nem annyira jártas olvasó számára is képes betekintést nyújtani azokba tudományos eredményekbe, melyek hosszú évek kutatómunkájának eredményeként születtek, ugyanakkor a monográfia kiválóan alkalmas a kisebbségi kérdéssel foglalkozó, aziránt érdeklődő szakmai közönség számára is, amennyiben átfogó képet szeretnének kapni a kötetben

vizsgált öt ország nyelvpolitikájának történeti alakulásáról, vagy úgy általában a kisebbségi nyelvi jogok kérdéskörében szeretnének tájékozódni. Úgy hiszem, a monográfia deklarált célját el tudja érni a benne felsorakoztatott adatok elemzésén keresztül, miszerint a szerző szeretne hozzájárulni ahhoz, hogy nemzetközi konszenzus szülessen a nyelvi jogalkotás igazságosságán alapulva, annak érdekében, hogy a többség és kisebbség viszonyát és az ebből fakadó konfliktusokat az államok hosszútávon és megnyugtatóan kezelni tudják.